

er • schilder • schrijnwerker • slager • motorfietsmechanicien • fotograaf • kleinhandelaar in vaste brandstoffen • aannemer marmerbewerker • tegelzetter • elektrotechnisch installateur • behanger plaatsers van wand- en vloerbekleding • hersteller • technicus in tandprothese • handelaar in tweedehandse autovoertuigen • sanitair installateur loodgieter • aannemer van zinkwerken en metalen dakbedekkingen van gebouwen • droogkuiser verver • begrafschriftmaker • restaurateur en traiteur banketaannemer • aannemer voor het waterdicht maken van bouwwerken • brood- en banketbakker • schoonheidsspecialist • vroedvrouw • architect • leerkracht huishoudelijke en sociale opvoeding • ziekenhuisvoorpleger • maatschappelijk assistent • directiesecretaris • hulpboekhouder • bediener van offsetdrukwerk • bestuurder van trekker met oplegger • onderchef-kok • barman • dameskapper • conciërge • bandenmonteur • lifttechnicus • plaatwerker • diensthoofd kwaliteitszorg • directeur kwaliteitscontrole • kwaliteitsverantwoordelijke • diensthoofd kwaliteitsonderzoek • kwaliteitsdeskundige • kwaliteitscoördinator • melkveehouder • chocoladebewerker • ijsbereider • hoedenmaker • meubelstofleider • boekbinder • dierenopzetter • bediende onthaal en contact • ombudsvrouw • bode • expert schadebeheer • lokbediende • consultant sociaal secretariaat • reisagent • boek-in bediende • reisleider • hotelreceptionist • beeldhouwer • croupier • model • animator sportactiviteiten • verpleegkundige • fysiotherapeut • psychoklinisch therapeut • ergotherapeut • groentekwerker • slachtveelokker • binnenhuisdecorateur • chapelier • stukadoor • onderwaterwerker • sorcerer bij de verzending • trein- en trambestuurder • busbestuurder • pistoolschilder • sloten- en sleutelmaker • wikkelaar elektrische spoelen • industrieel elektrotechnisch installateur • onderhouds-electricien • installeur slijpmachine • operator in de metallurgie en minerale producten • vezelvoorbereider • industrieel sorteerder van soepole materialen • digitaal drukker • fotolaborant • repograaf • arbeider in een houtzagerij • wasserijarbeider • strijker • patroonmaakster • meester-gast houtbewerking • laboratoriumtechnicus onderzoek en ontwikkeling • technicus domotica • verantwoordelijke hygiëne • supervisor van het natuurlijke patrimonium • helikopterpiloot • dekofficier • tekenaar voor aankundige studies • modinette • kunstboekbinder • banketbakkersknecht • poelier • visiteerder • timmerman • doventolk • ingenieur • gynaecoloog • telefonist • schooldirecteur • scharensliep • gerechtsdeurwaarder • biotechnoloog • landmeter • scheepslasser • taxichauffeur • veiligheidscoördinator • pastoraal werker • grafisch ontwerper • kok • tolk • advocaat • vishandelaar • dakdekker • verzekeringsmakelaar • directiesecretaresse • juwelier • muzikant • binnenhuisdecorateur • garagist • fietsenmaker • drukker • nous-keel en oorarts • brandweer • elektrotechnicus • buschauffeur • serrist • kinderverpleegkundige • belastingadviseur • reisagent • zonnecel specialist • psychiater • kassamedewerker • apotheker • metsler • mimespeler • dierenartsassistent • bedrijfsrevisor • chocolatier • schoenmaker • communicatiemanager • steegaat • poetsman • aankoopverantwoordelijke • kinesitherapeut • meester-gast • automechanicien • kapitein ter lange omvaart • bloemist • zaakvoerder • cameraman • webmaster • sales manager • milieuambtenaar • script boy • cabaretier • gasinstallatiecontroleur • kabelleider • magazijnbeheerder • preventie-adviseur • accountant • bromfietsmechanicus • fietsmechanicien • installateur in centrale verwarming • kapper • molenaar • opticien • plafoneerder • schilder • schrijnwerker • slager • motorfietsmechanicien • fotograaf • kleinhandelaar in vaste brandstoffen • aannemer marmerbewerker • tegelzetter • elektrotechnisch installateur • behanger plaatsers van wand- en vloerbekleding • hersteller • technicus in tandprothese • handelaar in tweede handse autovoertuigen • sanitair installateur loodgieter • aannemer van zinkwerken en metalen dakbedekkingen van gebouwen • droogkuiser verver • begrafschriftmaker • restaurateur en traiteur banketaannemer • aannemer voor het waterdicht maken van bouwwerken • brood- en banketbakker • schoonheidsspecialist • vroedvrouw • architect • leerkracht huishoudelijke en sociale opvoeding • ziekenhuisvoorpleger • maatschappelijk assistent • directiesecretaris • hulpboekhouder • bediener van offsetdrukwerk • bestuurder van trekker met oplegger • onderchef-kok • barman • dameskapper • conciërge • bandenmonteur • lifttechnicus • plaatwerker • diensthoofd kwaliteitszorg • directeur kwaliteitscontrole • kwaliteitsverantwoordelijke • diensthoofd kwaliteitsonderzoek • kwaliteitsdeskundige • kwaliteitscoördinator • melkveehouder • chocoladebewerker • ijsbereider • hoedenmaker • meubelstofleider • ombudsvrouw • bode • expert schadebeheer • lokbediende • consultant sociaal secretariaat • reisagent • boek-in bediende • reisleider • hotelreceptionist • beeldhouwer • croupier • model • animator sportactiviteiten • verpleegkundige • fysiotherapeut • psychoklinisch therapeut • ergotherapeut • groentekwerker • slachtveelokker • binnenhuisdecorateur • chapelier • stukadoor • onderwaterwerker • sorcerer bij de verzending • trein- en trambestuurder • busbestuurder • pistoolschilder • sloten- en sleutelmaker • wikkelaar elektrische spoelen • industrieel elektrotechnisch installateur • onderhouds-electricien • installeur slijpmachine • operator in de metallurgie en minerale producten • vezelvoorbereider • industrieel sorteerder van soepole materialen • digitaal drukker • fotolaborant • repograaf • arbeider in een houtzagerij • wasserijarbeider • strijker • patroonmaakster • meester-gast houtbewerking • laboratoriumtechnicus onderzoek en ontwikkeling • technicus domotica • verantwoordelijke hygiëne • supervisor van het natuurlijke patrimonium • helikopterpiloot • dekofficier • tekenaar voor aankundige studies • modinette • kunstboekbinder • banketbakkersknecht • poelier • visiteerder • timmerman • doventolk • ingenieur • gynaecoloog • telefonist • schooldirecteur • scharensliep • gerechtsdeurwaarder • biotechnoloog • landmeter • scheepslasser • taxichauffeur • veiligheidscoördinator • pastoraal werker • grafisch ontwerper • kok • tolk • advocaat • vishandelaar • dakdekker • verzekeringsmakelaar • directiesecretaresse • juwelier • muzikant • binnenhuisdecorateur • garagist • fietsenmaker • drukker • nous-keel en oorarts • brandweer • elektrotechnicus • buschauffeur • serrist • kinderverpleegkundige • belastingadviseur • reisagent • zonnecel specialist • psychiater • kassamedewerker • apotheker • metsler • mimespeler • dierenartsassistent • bedrijfsrevisor • chocolatier • schoenmaker • communicatiemanager • steegaat • poetsman • aankoopverantwoordelijke • kinesitherapeut • meester-gast • automechanicien • kapitein ter lange omvaart • bloemist • zaakvoerder • cameraman • webmaster • sales manager • milieuambtenaar • script boy • cabaretier • gasinstallatiecontroleur • kabelleider • magazijnbeheerder • preventie-adviseur • accountant • bromfietsmechanicus • fietsmechanicien • installateur in centrale verwarming • kapper • molenaar • opticien • plafoneerder • schilder • schrijnwerker • slager • motorfietsmechanicien • fotograaf • kleinhandelaar in vaste brandstoffen • aannemer marmerbewerker • tegelzetter • elektrotechnisch installateur • behanger plaatsers van wand- en vloerbekleding • hersteller • technicus in tandprothese • handelaar in tweedehandse autovoertuigen • sanitair installateur loodgieter

**Vanaf 1 januari 2006
genieten (bijna) alle werknemers in België
bescherming tegen tabaksrook**

(K.B. 10 januari 2005)

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
2. Wat zegt de wet?	3
3. Kiezen voor een rookvrij bedrijf	7
4. Stapsgewijs naar een rookvrij bedrijf	7
5. Waar kan u terecht?	10

Inleiding

Roken en passief roken heeft niet alleen kwalijke gevolgen voor de gezondheid, maar ook voor de economie en de samenleving.

Ook in bedrijven nemen de gezondheidsklachten van niet-rokende werknemers toe. Bovendien worden de eisen vanuit kwaliteits-, veiligheids- en gezondheidsoverwegingen er steeds strenger.

Men kan ook nog moeilijk om de algemene maatschappelijke evolutie heen waarbij niet-roken de norm wordt.

Daarom komt er nu een afdoende reglementering: vanaf 1 januari 2006 geldt een nieuwe wet die werknemers tegen tabaksrook moet beschermen.

De basis van een rookvrij bedrijf is een samenhangend beleid met een rookreglement op basis van de wettelijke reglementering, met aandacht voor informatie en sensibilisatie over roken en passief roken en met ondersteuning van de werknemers die willen stoppen met roken.

Wat zegt de wet?

Koninklijk Besluit van 19.01.2005 ter bescherming van de werknemers tegen tabaksrook

Elke werknemer heeft vanaf 1 januari 2006 het recht te beschikken over werkruimtes en sociale voorzieningen, vrij van tabaksrook. De werkgever heeft daarom de plicht om een rookverbod in te stellen in die werkruimtes en sociale voorzieningen.

Een 'werkruimte' is in deze context elke werkplaats, gesloten of in een open ruimte, binnen of buiten de onderneming of inrichting: *vergaderzalen, cabines van vrachtwagens, dienstwagens, bestelwagens (gesloten ruimtes), hangars, opslagplaatsen, garages van een onderneming (gesloten of open ruimtes binnen of buiten), werfketens.*

Hieronder valt ook elke open of gesloten ruimte van een onderneming of inrichting die niet per definitie bedoeld is om te werken maar waar de werknemer in het kader van zijn werk toegang toe heeft, zoals *trappen, gangen, inkomhal, ontspanningsruimten of plaatsen voor bijeenkomsten.*

Sociale voorzieningen zijn de *sanitaire installaties, meer bepaald de toiletten, kleedkamers, douches, refters en rust- en EHBO-lokalen.*

Het rookverbod geldt niet voor werkzaamheden in open lucht.

Dit koninklijk besluit is van toepassing op alle werknemers en alle werkgevers (bepaald in art. 2 van de wet van 4 augustus 1996). Daarbij moet de werkgever er voor zorgen dat alle personen die het bedrijf betreden (bezoekers, leveranciers, klanten of dienstverleners) het recht van de werknemers op een rookvrije werkplek respecteren. Hiertoe moet de werkgever ervoor zorgen dat deze personen ingelicht zijn over de genomen maatregelen. De werkgever moet immers al het nodige doen om de werknemers te beschermen tegen tabaksrook.

Roken kan enkel in uitsluitend daarvoor bestemde ruimtes waar niet gewerkt wordt: in een rooklokaal dus. Een rooklokaal is een gesloten lokaal in de onderneming of inrichting dat op natuurlijke of kunstmatige wijze afdoende verlucht wordt. Het comité voor preventie en bescherming op het werk moet een advies uitbrengen over het gebruik van dit lokaal tijdens de werkuren. De afspraken over het gebruik van het rooklokaal mogen geen werknemers discrimineren op het vlak van uurregeling en eventuele pauzes. De mogelijkheid tot een rooklokaal betekent echter niet het 'recht' op een rooklokaal. Roken in een rooklokaal kan enkel in gestructureerd overleg. Dit kan via het comité voor preventie en bescherming. Wanneer er geen comité is dan is er overleg nodig met de syndicale afvaardiging, en anders met alle personeelsleden. Is dit overleg niet voorzien, dan is het rookverbod volledig.

Uitzonderingen

- Alle gesloten plaatsen in de horecasector (hotels, restaurants, cafés), waar voedingsmiddelen en/of dranken voor consumptie worden aangeboden. Roken is hier toegelaten onder de voorwaarden voorzien in het KB 15.05.90. Werknemers zijn hier bijgevolg niet beschermd tegen tabaksrook (met uitzondering voor werknemers in restaurants vanaf 2007). Het rookverbod geldt wel voor plaatsen in horecazaken die niet toegankelijk zijn voor het publiek, zoals de keukens, wasserijen, opslagplaatsen en burelen.
- Gesloten plaatsen van instellingen van maatschappelijke dienstverlening voorbehouden aan bewoners en niet-bewoners en die deels beschouwd worden als privé-ruimten zoals ziekenhuizen, rusthuizen of serviceflats, instellingen voor jeugdzorg of gevangenen. Indien de directie van deze instelling geen gedragsregels of huishoudelijk reglement voorziet inzake roken, kunnen werknemers dus blootgesteld worden aan tabaksrook.
- Privé-woningen. Zowel thuiswerk als zorgverstrekking aan huis van privé-personen valt niet onder deze wetgeving. Wanneer werknemers in een privé-woning worden tewerkgesteld, zoals bijvoorbeeld in een naaiatelier, notariswoning of verzorgingskabinet met personeel, dan is de wetgeving wel van kracht.

De wetgever heeft in het verleden het rookverbod reeds bepaald op bepaalde plaatsen en bij bepaalde werkzaamheden. Deze reglementering is opgenomen in de Codex en het Algemeen Reglement voor de Arbeidsbescherming (ARAB).

Het KB 19.01.05 heft het KB 31.03.93 op vermeld in artikel 148 decies 2.2 bis van het ARAB. Alle andere wetgeving blijft van kracht en wordt verder versterkt door het KB 19.01.05. Het rookverbod op het werk is dus volledig, ook in de individuele werkruimtes.

Vragen en antwoorden

✓ *Waarom moet een rooklokaal voldoen?*

In het lokaal mogen geen mogelijkheden zijn tot enige andere activiteit. Er mag dus geen koffiezet of PC staan.

Bovendien is ventilatie van het rooklokaal verplicht. De verluchting moet afdoende zijn. Een openstaand raampje wordt niet begrepen onder verluchting: een ventilatiesysteem is verplicht. De afgevoerde lucht mag ook niet terecht komen in andere gesloten ruimtes. Voor de exacte bepalingen kan u het ARAB art. 58 raadplegen. Tenslotte dient het Comité voor Preventie en Bescherming een voorafgaand advies te geven rond de regeling van de toegang tot dit lokaal tijdens de werkdag.

✓ *Kunnen werknemers die buiten het bedrijfsgebouw werken roken?*

Volgens deze wetgeving is het rookverbod niet van kracht tijdens werkzaamheden in open lucht. Uiteraard kan de werkgever een rookbeleid voeren waarbij het reglement op elke werknemer van toepassing is, en hen dus ook in de buitenlucht een rookverbod oplegt.

Deze afspraken worden best opgenomen in het arbeidsreglement. Voor werknemers die bij privé-personen werken gelden de gedragsregels uit het rookbeleid van hun organisatie of het bedrijf.

✓ ***Is de werkgever verplicht een rooklokaal toe te staan?***

Neen, de werkgever is niet verplicht een rooklokaal te voorzien. Een rooklokaal wordt gezien als een afwijking op de regelgeving en kan enkel na overleg met het personeel. Concreet kan de directie een rooklokaal voorzien indien voorafgaand advies werd ingewonnen bij het Comité voor Preventie en Bescherming. Dit advies heeft ook betrekking op de regeling van de toegang tot het rooklokaal tijdens de werkuren. Die regeling mag geen werknemers discrimineren.

✓ ***Mag er gerookt worden in bedrijfswagens?***

Neen, bedrijfswagens (inclusief vrachtwagens) zijn eigendom van het bedrijf en behoren tot de ruimte waarover de werkgever gezag heeft. Hierin mag niet gerookt worden, ook niet als de werknemer alleen rijdt. Dezelfde regel geldt voor georganiseerd vervoer van en naar het werk waarbij verschillende werknemers hetzelfde bedrijfsvoertuig gebruiken.

✓ ***Geldt het rookverbod ook bij de verhuur van bedrijfsruimten aan derden?***

Net zoals voor externen die in het bedrijf diensten verlenen, blijven de interne maatregelen en het rookverbod ook gelden bij het ter beschikking stellen aan derden van een of meerdere zalen of lokalen. Op die manier kan worden verzekerd dat de werknemers geen ongemakken of geurhinder ervaren.

✓ ***Mogen klanten, bezoekers of onderaannemers roken in het bedrijf?***

De werkgever kan externen niet verbieden te roken in het bedrijf. Maar hij is wel verplicht om ervoor te zorgen dat de werknemers niet blootgesteld worden aan tabaksrook, ook niet van derden. Daarom is het belangrijk dat ook externen zich houden aan het rookbeleid en dat ze erover ingelicht worden.

✓ ***Kan het bedrijf gesanctioneerd worden omdat het de Tabakswet niet naleeft?***

Vast en zeker. Gaat het bedrijf niet in op een klacht van een personeelslid dan kan de gedupeerde een klacht indienen bij de federale overheidsdienst Toezicht op het Welzijn op het Werk (TWW). Het bedrijf kan, na waarschuwing en pro justitia, strafrechtelijk vervolgd worden net als voor andere inbreuken op de veiligheidswetgeving. Tegen de werkgever kunnen in theorie geldboetes van 50 tot 1.000 Euro en gevangenisstraffen van 8 dagen tot 1 jaar worden uitgesproken. Werknemers betrekken bij het ontwikkelen van het rookbeleid is een goede manier om klachten te voorkomen. Voorzie in het rookbeleid ook een interne klachtenprocedure.

Kiezen voor een rookvrij bedrijf?

De Wet ...

Vanaf 1 januari 2006 is roken verboden in alle gesloten plaatsen van de onderneming waarover de werkgever gezag uitoefent en waar de werknemers kunnen komen (werkplaatsen én sociale voorzieningen).

... voorkomt meeroken

Gedwongen meeroken op het werk is ongezond en hinderlijk. Veel werknemers zijn niet gediend met de gezondheidsrisico's die ze lopen door de rook van anderen in te ademen. Jaarlijks sterven in België naar schatting 2200 mensen door het inademen van andermans rook. Door meeroken kunnen ziektes zoals astma en bronchitis verergeren. Daarnaast is tabaksrook een bron van ongemak; het leidt tot irritaties van ogen, neus en keel, tot hoofdpijn, misselijkheid, duizeligheid, concentratiestoornissen en verminderde reuk en smaak.

Stapsgewijs naar een rookvrij bedrijf

Een rookbeleid is de beste manier om te verzekeren dat werknemers worden beschermd tegen passief roken. Het is de manier bij uitstek om de wettelijke verplichtingen met betrekking tot roken op het werk toe te passen. Een rookbeleid bevat 3 componenten die onafscheidelijk met elkaar verbonden zijn: een rookreglement met sancties, activiteiten om werknemers te informeren en te sensibiliseren en activiteiten om werknemers die willen stoppen met roken te ondersteunen.

✓ *Plaats roken op de agenda*

Voor het ontwikkelen van een rookbeleid op het werk is het eerst en vooral noodzakelijk te zorgen voor een draagvlak. Het komt erop aan het management en de sleutelfiguren zoals de preventieadviseur, de personeelsverantwoordelijke, de vakbondsafgevaardigden en de arbeidsgeneesheer te overtuigen van het belang van een rookbeleid en hen bewust te maken van hun verantwoordelijkheid om er aan mee te werken. Deze eerste stap is afgerond als het management zich heeft geëngageerd om roken op het werk aan te pakken.

✓ *Vorm een werkgroep*

Eenmaal er beslist is om een rookbeleid op te zetten of te verbeteren, kan een werkgroep (zoals het comité voor preventie en bescherming op het werk) een mandaat krijgen om het rookbeleid te realiseren. De doelstelling van deze werkgroep is het opzetten of verbeteren van het rookbeleid. Hiervoor zijn duidelijke taakafspraken en timing noodzakelijk.

Soms is het moeilijk of onmogelijk om een werkgroep samen te stellen omdat het bedrijf bijvoorbeeld te klein is. Dan is het raadzaam om binnen het team een coördinator aan te duiden. Deze is dan de “trekker” van het rookbeleid. Spreek af welke overlegorganen op welke manier verder worden betrokken. Zo’n overlegorgaan kan bijvoorbeeld de personeelsvergadering zijn, of het overleg van de stafmedewerkers.

✓ *Bekijk de situatie, noden en behoeften in het bedrijf*

Een rookbeleid sluit best aan bij de reële situatie in het bedrijf. Ga bij werknemers en directie op zoek naar concrete gegevens over de huidige stand van zaken (voldoet het bedrijf aan de wettelijke verplichtingen?) en naar de meningen over roken en een rookbeleid, het rookgedrag en de nood aan ondersteuning bij het stoppen met roken.

Een goede inventaris van de noden en behoeften schept op veel punten helderheid. Het levert belangrijke gegevens op voor de invulling van een nieuw rookbeleid maar geeft ook

iedereen de gelegenheid om zijn mening te uiten. Op deze manier is het rookbeleid niet enkel onderbouwd, maar wordt het ook beter aanvaard door de werknemers.

✓ **Maak een beleidsdocument voor een rookvrij bedrijf**

Op basis van de verworven informatie kan u het beleidsdocument uitschrijven. In dit formeel plan vermeldt u de concrete doelstellingen, diegenen voor wie het beleid bestemd is en de geplande activiteiten.

✓ **Voer het rookbeleid in**

De kans dat de invoering een succes wordt is groter als u aan dit onderdeel veel aandacht besteedt. Zo wordt het beleidsdocument best aan de hiërarchische lijn en de werknemers voorgelegd. Er zijn ook afspraken nodig over de uitvoering van het rookbeleid.

Aandachtspunten voor een succesvol rookbeleid:

- Kies een startdatum
- Neem afspraken op in het arbeidsreglement
- Bied ondersteuning bij rookstop
- Geef het rookverbod aan via signalisatie
- Overwin weerstanden
- Informeer het personeel
- Organiseer positieve activiteiten
- Zorg voor een procedure om met klachten om te gaan
- Communiceer het rookbeleid naar derden zoals leveranciers en bezoekers

✓ **Meet het succes**

De invoering van het beleid is geen eindpunt. Een rookbeleid vraagt om opvolging en evaluatie. Een goed tijdstip voor een eerste evaluatie is 3 à 4 maanden na de invoering.

Het is belangrijk om de knelpunten zo snel mogelijk te inventariseren en te analyseren zodat het beleid waar nodig kan worden aangepast. Koppel de resultaten terug naar de werkgroep en naar het team. Besteed regelmatig aandacht aan het rookbeleid: neem het elke 12 of 18 maanden eens onder de loep.

✓ **Veranker het rookbeleid**

De voortzetting van het rookbeleid mag niet uit het oog verloren worden. Het is belangrijk dat tabakspreventie als onderdeel van een globaal gezondheid- of veiligheidsbeleid de nodige aandacht blijft krijgen, ook als het bedrijf besluit om andere prioriteiten te stellen. Aandacht vasthouden kan bijvoorbeeld door deel te nemen aan regionale of nationale campagnes, roken als vast agendapunt op te nemen en de verantwoordelijkheid voor het rookbeleid te verdelen onder één of meerdere personen.

Waar kan u terecht ?

Informatie, advies en ondersteunend materiaal

- het Lokaal Gezondheidsoverleg (Logo) van uw regio. Hier kan u naast informatie ook terecht voor handige instrumenten en ondersteunende materialen (affiches, folders, ...) om het rookbeleid in uw bedrijf of organisatie zichtbaar te maken. Om te weten tot welke Logo-regio u behoort, kan u terecht op www.vig.be (aanklikken: lokale gemeenschappen – Logo's).
- Vlaams Instituut voor Gezondheidspromotie vzw (VIG). Meer informatie over tabakspreventie, informatie over effectieve methodes om te stoppen met roken en het opzetten van een rookbeleid op het werk vindt u op www.vig.be
- Stichting tegen Kanker: www.kanker.be
- uw externe dienst voor preventie en bescherming op het werk.

Ondersteuning bij het stoppen met roken

- Vlaams Instituut voor Gezondheidspromotie vzw. Om personeel te ondersteunen bij het stoppen met roken kunt u terecht op www.vig.be. U vindt er links naar en een overzicht van organisaties met een concreet aanbod in Vlaanderen voor rookstopbegeleiding.
- uw externe dienst voor preventie en bescherming op het werk.
- tabakstoplijn: 0800/11100

Vlaams Instituut voor Gezondheidspromotie vzw
Gustave Schildknechtstraat 9
1020 Brussel
Tel. 02 422 49 49

Colofon :

*De brochure is een realisatie van het
Vlaams Instituut voor Gezondheidspromotie vzw (VIG)
en de Logo's Vlaanderen
Met financiële steun van het
Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap,
departement welzijn, volksgezondheid en cultuur
Samenstelling: Els Wouters,
Caroline Bollars, Liesbeth De Bruyn
Met medewerking van de
Logo-settinggroep bedrijven*

V.U.: Annemie Peeters, VIG vzw

leerkracht • timmerman • doventolk • ingenieur • slager • gynaecoloog • telefonist • schooldirecteur • begrafenisonder-
nemer • scharensliiep • gerechtsdeurwaarder • biotechnoloog • landmeter • scheepslasser • taxichauffeur • veiligheid-
coördinator • pastoraal werker • traiteur • grafisch ontwerper • banketbakker • kok • tolk • maatschappelijk assistent •
advocaat • vishandelaar • dakdekker • verzekeringsmakelaar • directiesecretaresse • juwelier • architect • muzikant •
binnenhuisdecorateur • garagist • fietsenmaker • drukker • neus-keel en oorarts • brandweer • reclamefotograaf • elec-
trotechnicus • buschauffeur • serrist • fotograaf • kinderverpleegkundige • belastingadviseur • reisagent • zonnecelspe-
cialist • psychiater • kassamedewerker • apotheker • metser • schoonheidsspecialist • loodgieter • mimespeler • die-
renartsassistent • hofnar • bedrijfsrevisor • chocolatier • schoenmaker • tegelzetter • communicatiemanager • osteo-
paaat • poetsman • aankoopverantwoordelijke • kinesitherapeut • meester-gast • automechaniciëen • kapitein ter lange
omvaart • bloemist • zaakvoerder • kwaliteitscoördinator • cameraman • webmaster • salesmanager • milieuambtenaar •
script boy • cabaretier • gasinstallatiecontroleur • kableerder • magazijnbeheerder • preventie-adviseur • accountant •
leerkracht • timmerman • doventolk • ingenieur • slager • gynaecoloog • telefonist • schooldirecteur • begrafenisonder-
nemer • scharensliiep • gerechtsdeurwaarder • biotechnoloog • landmeter • scheepslasser • taxichauffeur • veilig-
heidscoördinator • pastoraal werker • traiteur • grafisch ontwerper • banketbakker • kok • tolk • maatschappelijk assi-
stant • advocaat • vishandelaar • dakdekker • verzekeringsmakelaar • directiesecretaresse • juwelier • architect • muz-
ikant • binnenhuisdecorateur • garagist • fietsenmaker • drukker • neus-keel en oorarts • brandweer • reclamefotograaf
electrotechnicus • buschauffeur • serrist • fotograaf • kinderverpleegkundige • belastingadviseur • reisagent • zonne-
celspecialist • psychiater • kassamedewerker • apotheker • metser • schoonheidsspecialist • loodgieter • mimespeler
dierenartsassistent • hofnar • bedrijfsrevisor • chocolatier • schoenmaker • tegelzetter • communicatiemanager • os-
teopaat • poetsman • aankoopverantwoordelijke • kinesitherapeut • meester-gast • automechaniciëen • kapitein ter
lange omvaart • bloemist • zaakvoerder • kwaliteitscoördinator • cameraman • webmaster • salesmanager • milieuam-
btenaar • script boy • cabaretier • gasinstallatiecontroleur • kableerder • magazijnbeheerder • preventie-adviseur • ac-
countant • leerkracht • timmerman • doventolk • ingenieur • slager • gynaecoloog • telefonist • schooldirecteur • begr-
afenisonder-nemer • scharensliiep • gerechtsdeurwaarder • biotechnoloog • landmeter • scheepslasser • taxichauffeur
veiligheidscoördinator • pastoraal werker • traiteur • grafisch ontwerper • banketbakker • kok • tolk • maatschap-
pelijk assistent • advocaat • vishandelaar • dakdekker • verzekeringsmakelaar • directiesecretaresse • juwelier • arch-
itect • muzikant • binnenhuisdecorateur • garagist • fietsenmaker • drukker • neus-keel en oorarts • brandweer • recla-
mefotograaf • electrotechnicus • buschauffeur • serrist • fotograaf • kinderverpleegkundige • belastingadviseur • reis-
agent • zonnecelspecialist • psychiater • kassamedewerker • apotheker • metser • schoonheidsspecialist • loodgieter • mime-
speler • dierenartsassistent • hofnar • bedrijfsrevisor • chocolatier • schoenmaker • tegelzetter • communicatiema-
nager • osteopaat • poetsman • aankoopverantwoordelijke • kinesitherapeut • meester-gast • automechaniciëen • k-
apitein ter lange omvaart • bloemist • zaakvoerder • kwaliteitscoördinator • cameraman • webmaster • salesmanager •
milieuambtenaar • script boy • cabaretier • gasinstallatiecontroleur • kableerder • magazijnbeheerder • preventie-
adviseur • accountant • leerkracht • timmerman • doventolk • ingenieur • slager • gynaecoloog • telefonist • schooldire-
cteur • begrafenisonder-nemer • scharensliiep • gerechtsdeurwaarder • biotechnoloog • landmeter • scheepslasser • tax-
ichauffeur • veiligheidscoördinator • pastoraal werker • traiteur • grafisch ontwerper • banketbakker • kok • tolk • maat-
schappelijk assistent • advocaat • vishandelaar • dakdekker • verzekeringsmakelaar • directiesecretaresse • juwelier
architect • muzikant • binnenhuisdecorateur • garagist • fietsenmaker • drukker • neus-keel en oorarts • brandweer • r-
clamefotograaf • electrotechnicus • buschauffeur • serrist • fotograaf • kinderverpleegkundige • belastingadviseur •
reisagent • zonnecelspecialist • psychiater • kassamedewerker • apotheker • metser • schoonheidsspecialist • loodgi-
eter • mimespeler • dierenartsassistent • hofnar • bedrijfsrevisor • chocolatier • schoenmaker • tegelzetter • communi-
cationsmanager • osteopaat • poetsman • aankoopverantwoordelijke • kinesitherapeut • meester-gast • automechaniciëen •
kapitein ter lange omvaart • bloemist • zaakvoerder • kwaliteitscoördinator • cameraman • webmaster • salesmanager •
milieuambtenaar • script boy • cabaretier • gasinstallatiecontroleur • kableerder • magazijnbeheerder • preventie-
adviseur • accountant • leerkracht • timmerman • doventolk • ingenieur • slager • gynaecoloog • telefonist • schooldire-
cteur • begrafenisonder-nemer • scharensliiep • gerechtsdeurwaarder • biotechnoloog • landmeter • scheepslasser • ta-